

5–6
2007

година XV

www.grpi.iit.bas.bg

ISSN 0861–3710

ИСТОРИЯ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКО
СПИСАНИЕ

ИЗДАНИЕ НА ГЛАВНА РЕДАКЦИЯ
НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ ИЗДАНИЯ
НА МОН

Главен редактор
Проф. д-р Георги Бакалов

Завеждащ редакция
Людмил Станчев

Редакционна колегия
Проф. д-р Андрей Пантев

Проф. д-р Йордан Шопов

Доц. д-р Димитър Цанев
Ст.н.с. д-р Митка Димова
Доц. д-р Мария Радева

Коректор
Светлана Райчева

Адрес на редакцията: София 1113
бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. 5, тел. 870-34-79; e-mail grpi@mon.bg

Предпечатна подготовка:
Главна редакция на педагогическите издания – Ели Трайкова

Печат: АЛИАНС ПРИНТ ЕООД

Формат 70/100/16

© Министерство на образованието и науката, 2007 г.

ДЪРВЕНАТА ПРЕГРАДА В СТАРОПЛАНИНСКИЯ ПРОХОД ПРЕЗ 811 г.¹

Камен Станев

Грандиозният поход на Никифор I от 811 г. е едно от събитията в нашата история, които са добре известни както на историците, така и на обикновения българин, за който познанието за миналото ни се ограничава с това което е научил в училище. Популярността на това събитие се дължи не само на факта, че това е един от най-бляскавите моменти в нашата хилядолетна история, но до голяма степен и на това, че този поход е описан с най-големи подробности в изворите, нещо което иначе е рядкост за нашето средновековие. На практика благодарение на подробното описание съдържащо се в Хронографията на Геофан Изповедник и Анонимния ватикански разказ, походът от 811 г. може да се възстанови буквално по дни. В изворите обаче има един детайл, който е приет безкритично от изследователите и чието внимателно преглеждане и анализиране може да доведе до извод, който дава нова светлина за събитията. Този нов извод показва, че дори в добре описани в изворите и изследвани в историографията събития има тези, които са приети безкритично и които могат да бъдат коригирани. Става въпрос за дървената преграда в старопланинския проход², до която достигат панически бягащите ромеи.

Както е добре известно след като превзел, ограбил и опожарил Плиска, Никифор I Геник изведнъж променил своите планове — вместо да премине през българските земи между Дунав и Стара планина и да достигне Сердика, той завил на юг и поел обратно към Византия. Но оттеглянето дошло твърде късно. Българите заели старопланинските проходи и отрязали обратния път. Призори на 26. 07. 811 г. българите нападнали деморализираната ромейска армия и започнали страшно клане. Византийците панически побягнали и попаднали на дълбока и тинеста река, в която много се издавили заедно с конете си. Тези, които преминали реката попаднали на друго препятствие — дървена преграда. Според изворите, тази стена била построена за няколко дена, докато ромеите вилнели в Плиска „Поради това Крум, разгневен, се укрепил, изпратил хора и укрепил входовете и изходите на страта, като ги преградил с дървени укрепления...Това укрепване траело два дни — четвъртък и петък. И през нощта срещу събота около Никифор и неговата свита се чували шумове и това смутило всички. А преди настъпването на деня варварите връхлетели“³. Това сведение е прието безкритично в историографията, не само защото го има във всички извори, но и защото отговаря на традиционната българска практика за укрепване на трудно проходими места. Сведения за подобни преграждания има например в един арабски извор⁴, а също за битката при Ключ през 1014 г.⁵ и по време на въстанието на Петър

"В. СКОБ"
ПРЕГЛЕЖАНА

Делян за района на Прилеп⁶. Следи от ранносредновековни валове и ровове има и до сега запазени на много места⁷.

В Анонимния ватикански разказ се съдържа много добро описание на преградата, до която на 26. 07. 811 г. достигнали бягащите ромеи — *А пък българите били направили от големи дървета страшна и мъчно проходима преграда, подобна на стена... Онези пък, които се надявали да избягат гибелта в реката, стигнали до преградата, която българите били съградили, която била много яка и твърде мъчнопроходима. Тъй като не можели да я прекосят с конете си, оставяли конете, покатервали се с ръце и крака и увисвали на другата страна. На външната страна обаче имало изкопан дълбок ров и, когато те се прехвърляли от височината, крайниците им се разкъсвали. Едни от тях умирали веднага, други пък повървявали малко и, като не можели да ходят, падали на земята и така загивали измъчвани от глад и жажда. На други места пък някои запалили преградата. Когато връзките изгорели и преградата паднала върху изкопа, бягащите непредпазливо се спускали и попадали с конете си в изкопания ров заедно с огъня*⁸.

При внимателното прочитане на това описание на дървената стена се виждат няколко много важни факта:

1. Стената, както изрично свидетелства изворот, с много здраво изградена от дебели дървени трупи, а не паянтово заграждане от тънки колове или плет.
2. Стената с много висока.
3. Зад нея, т.е. южно, има много дълбок и широк ров.
4. Преградата е много дълга — ромеите не могли да я заобиколят и затова на места я подпалвали, а на други места се опитвали да я прескочат.
5. На стената нямало български войници да я отбраняват.
6. Стената била подпалена подпалена и дала буен огън.

Внимателният анализ на тези факти позволява да се постави под съмнение сведението в изворите, което безкритично се повтаря в изследванията, че тази стена била изградена за два дена преди битката. Това, което веднага се набива на очи е фактът, че дълбокият ров е бил зад стената, т.е. той е бил южно от нея⁹. Така направена преградата била много по-малко ефективна. Напротив логично е да се допусне, че ровът е трябвало да бъде пред нея, а не зад нея. Както е добре известно подобни укрепителни съоръжения били широко използвани в Първото българско царство, те са добре проучени и при тях винаги ровът е пред вала¹⁰. Такива са например рововете и валове в очергаваните Външния град на Плиска, големия ров с вал Еркесия в Тракия, трите успоредни рова в дн. Северозападна България и много други. При тях ровът винаги е първата преграда пред настъпващия враг и зад него е вече валът, или както е в нашия случай дървената стена. Защо обаче през 811 г. българите изкопали рова южно от стената, а не от север, както би трябвало да бъде. Нещо повече — ровът, който бил зад (южно) стената е затруднявал действията на българските войници, които е трябвало да я отбраняват. И сега възниква вторият въпрос — защо няма данни на самата стена да е имало български войници? Ромеите безпроблемно се покатервали на нея, а те не са носили стълби, и при опита

да слязат от нея падали в рова. Но къде били българите, които е трябвало да я отбраняват? Тях ги няма, иначе панически бягащите византийци едва ли биха успели да се покатерят. И още нещо, след като успели да се качат на стената, ромеите нямало как да слязат от нея и трябвало да използват отново само ръцете и краката си при което падали в рова. Очевидно зад стената не е имало бойна пътека и стълби, по които да се стига до нея. Липсата на тази бойна пътека обяснява защо по стената не е имало българи, които да я отбраняват. Те просто е нямало как да се разположат по нея. Тези два факта — разположението на рова зад стената и липсата на българи, които да я отбраняват изглеждат най-малкото странни и влизат в противоречие с елементарната логика свързана изграждането и функционирането на подобни съоръжения.

Сведението че, ромеите успели да подпалят дървената стена също е доста интересно. Ако тази стена наистина била построена непосредствено преди самата битка, възниква въпросът дали практически е възможно да бъдат запалени дебели дървени трупи отсечени само преди 2—3 дена, т.е. все още сурово широколистно дърво, което при това дало буен огън. Може да се допусне, че ромеите използвали т. нар. гръцки огън, но това било оръжие използвано в морските битки и при отбраната на крепости, а не в походи по суша. Дори да се допусне че през 811 г. византийците носили със себе си сифони за хвърляне на гръцки огън, нещо за което няма данни, то те едва ли били взети по време на паническото бягство след българското нападение върху лагерът им, който очевидно е бил доста далеч от тази преграда.

Въпросът за изграждането на тази преградна стена за два дена също е доста интересен. На първо място стената е била дълга и масивна, т.е. е било нужно да бъдат отсечени, пренесени и наредени огромен брой дървета и успоредно с това да бъде прокопан дълък, дълбок и широк ров и насипан вал. При това с такива стени, както изрично свидетелстват изворите, били преградени и останалите проходи, а не само този в който се разиграло сражението. Това била огромна по обем работа, която изисквала огромни усилия и която за два дена не можела да бъде извършена дори да била използвана цялата налична българска войска. Трудно може да се допусне, че българските войници след като два дена са копали ровове, секали, носили и подреждали масивни дървени трупи из старопланинските проходи, ще имат физическата сила да се придвижат на север към мястото, където през нощта на 25 срещу 26 юли се бил разположил Никифор и да нападнат спящите ромеи и да ги разгромят. Такова нещо, за два-три дена, не е по силата на човешкия организъм, колкото и напрегната да била ситуацията.

Възможно ли е, предвид тези факти, да се приеме безрезервно сведението в изворите, че укрепването на проходите станало в рамките на два дена преди битката? Отговорът е не. През 811 г. бягащите ромеи се натъкнали на укрепително съоръжение, което било изградено много преди това. При тази интерпретация, всички на пръв поглед нелогични факти свързани с тази стена, се оказват много логични. Ровът е бил зад стената, т.е. южно от нея, защото съоръжението при строежа му е било предвидено да спре противник нахлуващ от юг, а не бягащ от България в посока Византия. Тази стена била част от огромната укрепителна дейност извършена през предните години, когато били изкопани

десетки ровове и валове не само в Стара планина, но и по Черноморското и Дунавско крайбрежие, а също трите вала в дн. Северозападна България, Малката и Голямата Новакова бразда в Румъния и двата Бесарабски вала, а фактът, че стената е била изградена доста преди самата битка е причината бъде лесно запалена. За двата дена преди битката българите успели само да я приспособят, до колкото е възможно, за новото ѝ предназначение — да спре отстъпващите ромеи. Бойната пътека, която е била от северната страна била премахната — нейното оставане само би облекчило бягащите ромеи, но да бъде изградена нова — от юг, просто недостигнало време. Това е причината, поради която на стената в деня на битката не е имало български войници, които да отблъскват катерещите се по нея ромеи.

Стената, на която се натъкнали бягащите ромеи не била построена в дни-те преди битката, нито нейното първоначално предназначение било да спре отстъпващата армия на Никифор I. Българите просто използвали една по-рано строена стена, която преграждала старопланинския проход и която е била предвидена за враг идващ от юг, а не от север. Въпреки това, дървената стена изиграла своята важна роля в катастрофалния разгром нанесен на ромеите на 26. 07. 811 година.

БЕЛЕЖКИ

1. Предложеният тук материал е преработен вариант на доклада изнесен на конференцията „Митологичното и рационалното в историята“ проведена в Гюлеича на 25—27. 11. 2005.

2. В литературата са изказани различни мнения, за това в кой точно проход са били разгромени ромеите. Най-разпространено е мнението, че това е Върбишкият проход. Тази локализация наскоро бе основателно оспорена. Е. Дерменджиев — Една хипотеза за похода на Никифор I в България през 811 г., В: *Studia protobulgarica et mediaevalia europensia*. В чест на проф. В. Бешевлиев, С. 2003, с. 401—408. Въпросът за точната локализация на проходът обаче може да стане единствено след намирането на сигурни археологически следи.

3. Теофан Изповедник — Хронология, В: ГИБИ 3, С. 1960, с. 282.

4. Ал-Мас'уди — Абу ал-Хасан Али ибн Хюсеин ибн Али ал-Мас'уди — Вести от времената, В: Заимова, Р. — Арабски извори за българите, С. 2000, с. 36. „на местата, където работят, бурджан правят огради, над които оставят дървени отвори, подобни на прозорци; оградите са като стените над рововете, селищата нямат огради.“

5. Георги Кедрин — Йоан Скилица, Кратка история, В: ГИБИ 6, С. 1965, с. 283.

6. Пак там, с. 306.

7. Рашев, Р. Старобългарски укрепления на Долния Дунав (VII—XI в.), В. 1982, с. 32—95.

8. ГИБИ 4, С. 1961, с. 13—14.

9. Странно защо, но този факт не е забелязан в иначе многобройните изследвания свързани с битката. На него, доколкото ми е известно е обърнал внимание само Е. Дерменджиев — Една хипотеза за похода на Никифор I в България през 811 г., В: *Studia protobulgarica et mediaevalia europensia*. В чест на проф. В. Бешевлиев, С., 2003, с. 407. Същото се отнася и за липсата на български войници отбраняващи стената.

10. Рашев, Р. Старобългарски укрепления на Долния Дунав (VII—XI в.), В. 1982.

„ШИНТО“ — НАЦИОНАЛНАТА РЕЛИГИЯ НА ЯПОНЦИТЕ. РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ

Калоян Попов

В днешна Япония съществуват четири основни религии. Това са Шинтоизма, Будизма, Конфуцианството и Християнството с две от основните си разновидности, Католицизъм и Протестантство (1)

Понастоящем по изповядване на тези религии сред населението на Япония начело са Шинтоизма и Будизма, близо 98% от цялото население, като съответно съотношението по-между им е 60 на 40 в полза на Шинтоизма. Конфуцианството се включва към тези общи проценти по простата причина, че негови елементи се преплитат и в Шинтоизма и в Будизма, така че не може твърдо да се определи със сигурност процентът на неговите последователи, но той при всички случаи не е по-малко от 50% от населението на Япония.

Около 1,2% се пада на Християнството, като и тука съотношението между католици и протестанти е 2 към 1 в полза на първите. (2)

Населението на Япония към днешна дата брои около 127 млн. души и е на 9 място по тоя показател в Света, т.е. само шинтоистите в Япония наброяват близо 80 млн. души, което прави тази специфична религия един своеобразен феномен по отношение на броя свои последователи спрямо своето разпространение. (3)

Шинтоизмът съществува само в Япония и никъде другаде.

Той никога не е бил разпространяван извън нейните граници, Японския архипелаг, и никога японците не са го натрапвали на останалите народи, напротив, те всячески искат да подчертаят разликата си с останалите страни по Света, чрез своята самобитна и уникална по своята същност национална религия.

Шинтоизмът е и най-древната религия в Япония.

Самото наименование „Шинто“, (в превод „Път на боговете“), се появява през втората половина на VI век след р. Хр., когато в Японската ранносредновековна държава навлиза Будизма, който малко по-късно става и официална религия в държавата. (4)

В противовес на него, старата дотогавашна религия, предвождана от древните жречески родове Накатоми и Имибе, за да се разграничат от Будизма, наричат религията си „Шинто“, с което име тази национална религия на японците е известна и до наши дни.

Самото „Шинто“, ще използвам тази дума за улеснение, се появява на Японските острови, като местна религия още в праисторически времена, ок. VIII век преди р. Хр. през т.нар. епоха „Джомон“, когато населението на